

August G. Wang:

Arvagransking av sjúkum

vátta yvir fyri teimum, sum hava luttikið, at tilfarið ikki verður brúkt til nakra samlaða genetiska kortlegging.

Genetikur (arvagransking av sjúkum)

Júst afturkominn úr Tysklandi frá altjóða ráðstevnu um genetik inni mitt serøki, vórðu vit har vist Hattmar, eitt sjúkrahús og týningartíppi undir krígunum fyri m.a. psykiskt sjúk. Hetta var út frá hugburði um genetiska útreinsan. Nú tíðar teknikkur hefur vist, at hesar teorir vóru skeiv- ar, eisini genetiskt sæð!

Hetta førir til viðurskifti um genetiska gransking sum heild. Nú uppskotið frá Landsjúkrahúsinum eftir mynstri frá deCode hefur loypt alt upp í varg og kanska lagt ílt fyri slíkar kanningar manna millum, er vert at minnst, at siggja við søguliga upp á tað, so er núverandi teknikkur ikki nøkur fyrirtreyt at »forylgja« fólk út frá einum genetiskum hugburði. T.d. var nazisman langt framm við slíkari týning, men tað heilt uttan dagsins tekniska forleika. Slík misnýtsla er meira ein hugburður. Eisini eiga vit at hava í huga, at

vilja vit nokta fólk við ávís- um sjúkum at fáa ágóða av framtíðar gransking, hvussu skulu vit so gera við slíkt, sum longu er komið? Skal tað so eisini nokast? T.d. verða allir nýføðingar tjekk- aðir fyri PKU (hetta er eitt genetiskt brek, har ein manglar førleikan at niður- bróta phenylalanin, sum kann føra til at ein verður menningartarnaður, men sum kann fyrirbyggja). Skulu hesar kanningar av nýføðingum so stöðugt út frá at her er nakað genet- iskt?

Síðsemiliga góðkenning

Beinleiðis visir Pál Weihe til okkara kanningar í grein um vikuskiftið, og sigur, at ætlanin, sum Landsjúkra- húsíð hefur lagt fram, síð- semiliga kann góðkennast á sama hátt. Eg skilji ikki heilt, um tað er Lands- sjúkrahúsíð sum stovnur ella Pál Weihe sjálvur.

Men annars skal eg vísa á fyrru grein mína, at til eru ymsar modellir fyri slíkum kanningum, serliga verður hugsað um sonevndar familjueingarnar og so- nevndar associationskann- ingar. Í punkt 2 í saman- dráttinum í grein P.W.'s tyk-

ist at vera talan um familju- kanningar, og er sostatt ikki eftir somu modell sum okk- ara. Vit hava valt associa- tionskanningar, m.a. tí tær ikki forfylgja eini sjúku í ávísari familju.

Nøkur ár herfyri søkti ein dani um loyvi at kanna ávís sjúku eftir familju- modellini í Føroyum, men tá segði síðsemisnevndin nei. Eg ynski alt gott fyri vísund í Føroyum, men ikki at tað skal vera ivi um okk- ara kanningarhátt. Vit hava spurt um slekt, hetta tí lut- takarar helst skulu vera í slekt langt afturi, og hin- vegin ikki ov nær í slekt. Men vit fylgja ikki eini sjúku í ávísari familju.

Uppskot Lands- sjúkrahúsins

Annað eg skal viðmerkja er, at tað er ein samanblanding av í hvussu er trimum lut- um: Eitt er ynski hjá Lands- sjúkrahúsinum (ella P.W.) um at skráseta allar livandi og deyðar føroyingar. Hetta er eftir mínum tykki annað mál. Eg mælti P.W. frá hes- um, og framvegis er mín hugsan, at hetta kopi frá íslandskt-amerikanska fe- lagnum deCode (skrætt í Delaware, USA) eigur at verða viðgjørt heilt fyri seg.

Síðan er ynski um at fáa laboratorieteknologi til Fø- roya. Hetta er av týðningi, bæði fyri vísundaligar kanningar, framtíðar klin- iskt arbeiði og kanska eisini fyri onnur øki (t.d. at kanna uppruna av fiski undir Fø- royum og t.d. Íslandi. Er hetta sami fiskur ella ym- iskur. Hetta kann frægast av- gerast við genkanningum (DNA) av fiskinum).

Eg kundi hugsað mær, at rannsóknarstova (labora- torium) varð t.d. sett á stovn av tí almenna, har ymsir kanningararðarar kundu booka seg inn ávísar tíðir til sjálvstøðugar kannin- gar. Í grein P.W.'s haldi eg meg skilja, at hann sjálvur ætlar at vera granskingar- leiðari fyri øllum, sum har evt. skal fara fram.

Hetta kann á ongan hátt góðtakast. Deils hefur hann frá sínum øki innan arbeiðs- medisn ikki fakligan før- leika innan genetik, deils er í hvussu er av púra óhoyrt at slík vísundalig stýring verður sentraliserað. T.d. er so við okkara kanningum, at tær skulu ikki stýrast av øðrum, stýra uttan, hvørki so ella so. Hinvegin hava vit stóran áhuga í stigvíst at flyta meira av virkseminum til Føroya, framvegis í sam-

arbeiði við samverkafólk okkara innan danska uni- versitetsumhvørvið, soleið- is at evt. biologar og labo- rantar innan okkara kann- ingar kunnu varðveita vís- undaligar kontaktir uttan- lands. Her kundi sjálvstøð- ug atgongd til laboratorium verið ein vegur.

Diskriminering móti ávís sjúkum

At enda er ynski um at gera ávísar kanningar, nevnd verður Parkinson sjúka. Hetta er eitt gott endamá- l. Men eg skilji ikki heilt, hvussu tað ber til at t.d. ein sjúka (ella ávísar persónar) vænta sær millið frá tí almenn, meðan onnur fáa minni upphæddir (í okkara føri frá játtan til gransking, sum vit hava verið sera fegin um, men sum als ikki kann mátast við tær um- sóknir, sum nú eru upp á tal til aðrar sjúkur). Er tað dis- kriminering móti ávís sjúkum?

Heilsan,

August G. Wang

Kunstskúli, Listaskúli- ella Ullarskúli!

Í Sosialinum 4. nov. '98 stóð ein grein um ætlanina at stovna ein Kunstskúla í Føroyum

Stór varð mín gleði, at hesin Kunstskúli/Listaskúli endi- liga skuldi setast á stovn men stórt varð mitt vónbrot, tá ið eg las um ætlanina við hesum skúla, at hesin skúlin skuldi verða tengdur at Hús- arhalds-/handarbeiðsskúl- anum í Klaksvík, og at tilfarið, ið skal nýtast í hesum skúla, skal vera føroyskt. Tey fólk, ið skulu sita í hesi fyrireikingarnevnd, hava tey nakrantíð sett sær spurn- ingin: »Hvat er list?« - jú, list er at skapa, tað kunnu vit øll verða samd um, og tað at skapa list er vilt og breitt, men tað er eins og nakrir tjóðveldisromantikkarar bert hugsa um »ull«. Hetta prógvaði jú listaskúl- in á Sandi um.

Sjálvandi skal tann fyrsti Listaskúlin verða í Tórshavn, tí tað er her næminga- tilfeingið er og harvið bú- skaparliga treytin fyri, at hesin skúlin skal bera seg fíggjarliga, men seinni kunnu deildir flytast út á

bygdinar.

Óg tá ið tosað er um Listaskúla í alheims høpi, má hesin Listaskúlin hava Lærugreinirnar: Fríhonds- tekning við frálæru í per- spektiv, ljós/skugga, ana- tomi, samanseting v.m. Myndlist og litsamanseting, modelltekning ella Croquis- tekning. Skurðmyndlist, myndgreining, listasøgu, grafikk, keramik, broncu- stopping v.m. í einari nú- tíðar verkstadarundirvísing. Tórshavn Kvøld-, Ung- dóm- og Listaskúli hefur í fleiri ár júst arbeitt við nøk- rum av hesum lærugreinum, tí tað eru júst hesar læru- greinir, ið flest listafólk leita sær til útlöndini at fáa enn meira kunnleika í.

Um ein Listaskúli verður settur á stovn í Føroyum, sum ein Listaskúli á altjóða stóði við teimum sera fjøl- broyttu lærugreinunum, so kundi hugast at næmingar uttanifrá leitaðu sær higar til Føroyar á listaskúlan her,

tí føroysk list hefur stóran áhuga í útheiminum.

Tað verður ikki sagt, at »ull« og leir t.d. ikki kann vera tilfar í einum lista- skúla, men fíggjarliga kann tað ikki bera seg bert at hugsa at ULL, og so sleit verður um tað listarliga, tá verður ull og hýsuskræða bert ein evarsliga lítul partur í tí listarliga tilfarshópinum.

Lærugreinin »Tíleiving« hefur hesi seinastu árin fingið skeiva meining. Danska orðið forning merkir at skapa alt innan list. Forning, sum hefur fingið føroyska yvirseting til »Tíleiving«, hefur í før- oyskari umseting og tjóð- skaparmentan at fólk skilir hetta sum bert at tilevna úr »ull« ella toy og ikki alt annað listarlist arbeiði.

Royndir í danska fólk- skúlanum vísa, at tað er ikki nóg mikið hjá børnum at læra matematikk, rokning, teldu, tí fyri at bliva »heil«

menniskju, er tað av alstór- um týðningi, at børni læra at vera »kreativ« - tí sam- felagið dag krevur fólk, ið hefur hugflog, fólk, ið kunnu taka skjótar avgerðir, tí verður økt um tímarnar til kreativar lærugreinir. Men í Føroyum ganga vit tann óvugta vegin, altíð 20 ár aftanfyri Danmark, tí her verða so at siga allir tím- arnir í evning mest sum skornir burtur, onkur fær 1 tíma um vikuna, og hesir tímar verða lagdir síðst á skúladegnum og tá eru næmingarnir ov troyttir til at fáa nakað burtur úr.

Fyri ikki at tala um evningshølini, tey fáu, sum eru í skúlum kring landið, t.d. í Tórshavn, liggja í myrkum kjallarum, so ikki kann sigast annað enn, at tær skapandi lærugreinirnar verða sera, sera lágt priori- teraðar, men hetta kann óiv- að ikki vera annarleiðis, so leingi sum menn, og tær kvinnur, ið hugsað sum

Arngerð Joensen

menn, leggja til rættis og skipa fyri, og júst hesar skapandi lærugreinirnar, sum flestu børnum dámar best, og er við at geva børn- unum vilt hugflog og eina skapanargleði, ið spreingir allar trongar karmar, hend- an skapandi lærugreinin, ið er alfa og omega fyri hug- flog barnanna, hvar er demokratið hjá børnunum?

Fyrst og fremst má tað verða Føroya Læraskúli, ið gongur á odda við at geva eina so holla frálæru í list ella evning, soleiðis, at teir lærarar og pedagogar, sum fara út at arbeiða við skap- andi lærugreinum, verða

førir fyri at geva børnum tilkomnum eina so fjøl- broytta frálæru sum gjørligt. Mín vón er, at tey fólk, ið koma at sita í fyrireikingar- nevndini viðv. Føroya Listaskúla, koma at hugsa meira breitt og vilt og høgt hvat ein listaskúli stendur/ skal standa fyri!

Annars ynski eg tykkum góðan byr, og at Føroya Listaskúli ongantíð ov brátt verður settur á stovn!

Virðingarmest
Arngerð Joensen,
listakvinna og lærari